

Ion Onuc NEMEȘ

A TRĂI CU FRICA ÎN SÎN DE LIMBA ROMÂNĂ ESTE UN FEL DE A TRĂI ÎMPREUNĂ CU MOARTEA...

V ara anului 1981. Excursie în URSS pe itinerariul Chișinău-Kiev-Leningrad-Riga-Moscova. Am ajuns în gara din Chișinău noaptea târziu. O femeie de serviciu din gară s-a apropiat de tren și cu glas tremurat a întrebat, în limba română, cu accent moldovenesc, încotro ne ducem. Bucuros de această întâlnire cu limba română, am încercat să intru în vorbă, dar femeia mi-a zis doar atât: „Mi-e frică. Nu am voie să vorbesc românește”, și a plecat repede. Frica, clădită pe izgonirea departe de locul străbun, în gulaguri și „siberii de gheață”, stăpînea întreg imperiul. A trăi cu frica-n sîn de limba română este un fel de a trăi împreună cu moartea...

**„Dracu’ o mai văzut
graniță prin mijlocu’ Țării!”**

După zece ani, în 1991, am ajuns la Chișinău pentru a doua oară, cînd am organizat un transport de carte românească. Mașina în care se aflau cele cincisprezece mii de volume a fost repede înconjurată de o lume flămîndă de limba română. Ea, cea „mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim” revenea *acasă*, după decenii lungi de exil, mai săracă, pentru mulți chiar străină. Ideologia vremurilor de bejenie a limbii era slujită chiar de forul academic din Chișinău care a creat un *Dicționar al limbii moldovenești*, ba chiar un *Dicționar bilingv moldovenesc-românesc*, în care echivalențele nu făceau decît să ridice în ridicol efortul artificial și absurd al încercării de înstrăinare de Țară și Limba-Mamă. În chip artificial, limba se dorea să fie un zid menit să-i despartă pe moldovenii din stînga Prutului de frații lor, românii din dreapta Prutului. E absurdul care-l chinuia și pe ciobanul autodidact Badea Cîrțan, dintr-un sat de la poalele Făgărașilor, care, într-o Transilvanie răpită și ea de la Patria-Mamă, se mira în sine: „Dracu’ o mai văzut graniță prin mijlocu’ Țării!”. Ba mai mult, ca absurdul să

fie ridicat în absolut, se zice că lui Mihail Sadoveanu i s-ar fi cerut acordul să i se traducă Opera în limba moldovenească. Propunerea l-a iritat mult pe marele scriitor: „Dar ce limbă mai moldovenească decît cea în care scriu eu vreți?!”, a replicat ferm.

Recuperarea simbolurilor naționale

Odată cu transportul de carte la Chișinău, l-am căutat pe poetul Grigore Vieru. L-am găsit la spital. „Boala mea e limba română”, îmi mărturisea poetul. Mi-a vorbit apoi de poezia sa, o poezie simplă, în raport cu evoluția registrului liric din Țară, mai degrabă o poezie cîntec, pentru că, zicea poetul, „prin cîntec limba poate fi mai ușor și mai repede învățată”. Muzica și poezia devin instrumente de recuperare intensivă a Limbii, iar poeții și cîntăreții agenții recuperatori ai Limbii. S-au întors acasă și simbolurile sfinte: Drapelul național – *Tricolorul*; s-a deschis *Casa Limbii Române*; poemul *Limba noastră* al poetului Alexei Mateevici a devenit Imn Național; statuia lui Ștefan cel Mare din Parcul central al capitalei a fost reșezată pe locul de unde a fost mutată; s-a dezvelit statuia *Lupa Capitolina*, prin purtarea de grijă a Ligii culturale pentru unitatea românilor de pretutindeni, marcînd sigiliul Romei la marginea de răsărit a Europei; aleea clasicilor din Parcul Central s-a îmbogățit cu noi busturi ale unor nume de referință din cultura națională. Apare primul *Abecedar* conceput de Grigore Vieru, așa cum, într-un alt context istoric, Ion Creangă scotea și el un *Abecedar*. Într-un simpozion, organizat la Chișinău, în anul 1993, Ministrul Culturii, Ion Ungureanu, vorbea despre felul simplu în care s-a făcut trecerea de la grafia cu caractere chirilice la cea cu caractere latine: „Copii, de astăzi în scriere vom folosi literele limbii franceze”, stratagemă inspirată menită să-i încurajeze pe copii și să elimine o posibilă reacție de

respingere, ca urmare a propagandei tot mai vehemente ce-i făcea pe românii din dreapta Prutului „asupritori”, „imperialiști”. Prin urmare, trecerea la grafia cu litere latine s-a făcut repede. La rîndul lor, copiii din școli au ajuns învățători pentru părinții lor. Denumirile instituțiilor, organizațiilor și firmelor publicitare au fost scrise cu caractere latine.

Cînd Dumnezeu e interzis

După decenii întregi de educație materialist-leninistă, Biserica, atît cît mai rămăsese din ea, era slăbită. Speriată și confuză, se întorcea la lăcașurile sfinte, unele demolate, iar altele caricatural mutilate, prin smulgerea turnurilor și transformarea lor în ateliere meșteșugărești, magazii de cereale, baruri, săli de sport... Dumnezeu, în nesfîrșita Lui putere și bunătate era trimis și El în „siberii de gheață”. Timpul recuperator al identității devenea greu și complex.

15 Iunie 2014. Împreună cu Despărțămîntul Iași al ASTREI, condus de profesoara Areta Moșu, suntem în localitatea Onițcani, raionul Criuleni, în cadrul programului „Denii eminesciene”, manifestare cultural-patriotică ajunsă la cea de a douăzecea ediție. Biserica din sat – monument de arhitectura religioasă, cu hramul Sfînta Treime – este cea mai frumoasă și monumentală biserică din raionul Criuleni. Aici are lor o întîlnire-conferință a preoților din localitățile din jur. Pentru cîteva momente, preoții întrerup întîlnirea, ne prezintă istoria și avaturile lăcașului de rugăciune și închinăciune. A fost construită în anul 1892 pe locul unei biserici de lemn, atestată la 1797. În 1956, biserica a fost închisă de autoritățile sovietice. Lîngă mine, un localnic, în vîrstă de 61 de ani, îmi povestește că în tinerețea sa, prin anii '70, a jucat fotbal în biserică, și-mi mai zice că satul lui a fost într-un anume fel norocos, pentru că în localitatea vecină biserica a fost rasă de pe fața pămîntului. „Și biserica noastră ar fi avut aceeași soartă. Cele cinci turnuri și turnul clopotniță le-au legat cu lanțuri, ca să le tragă jos. Numai că atunci cînd au tras de ele, lanțurile s-au rupt: «Dacă s-au rupt, lăsați-le», a zis apăsător un oficial, grăbit să demoleze altă biserică”. Pereții interiori au fost văruiți, iar pe cupolă a fost reprezentată o scenă mare „Hora celor cincisprezece republici unionale”. După sală sportivă, biserica urma să devină depozit. Și atunci, un pro-

fesor de biologie, „ateist pe acea vreme”, a propus să o facă muzeu, ca s-o salveze. Ascult înfrigurat vorbele acestui om și-l cred de cele spuse, pentru că în literatura sovietică – lucru uimitor pentru acea vreme, cu o cenzură extrem de severă – a apărut o proză scurtă despre distrugerea unei biserici monument istoric ale cărei turnuri au fost legate cu lanțuri și funii și trase jos cu tractorul. Într-un sat din Bucovina ucraineană mi s-a povestit despre un astfel de caz întîmplat chiar acolo și unde cel care a tras jos clopotele bisericii cu tractorul – pentru că nimeni din sat nu a vrut – a fost chiar directorul școlii. Situații de acest fel trebuie să fi fost multe. La Riga, în capitala Letoniei, în excursia din 1981 am fost invitați la o conferință în fosta catedrală rusească transformată în Casa științei și tehnicii pentru tineret. Noua destinație cuprindea o sală mare de conferințe, amenajată în naos, în formă de amfiteatru, o masă lungă acoperită cu o față de masă roșie, o cană cu apă și cîteva pahare – scenografie tipică pentru acele vremuri în toate țările dependente de imperiul sovietic. Pe navele laterale erau mici baruri de unde te izbea un puternic fum de țigară, de alcool și de cafea, și miros greu de carne prăjită. Cum să-L așezi pe Dumnezeu în inimă, cum să-L recunoști după o vreme atît de lungă în care ți-a fost furat, interzis!?

Deportați în „siberii de gheață”

De pe dealul bisericii se vede Nistrul. Pe apa lui se transportau cu vaporul lemnele la Odesa. La 1800 satul era electrificat de la o moară de ulei și făină, alimentată cu lemne. Coborîm dealul și ne oprim într-un moment de reculegere să punem flori la monumentul ridicat în anul 2014 în memoria celor deportați în Siberia. Pe monument sunt trecute numele a 54 de persoane din localitate: „Ei au fost represați de regimul totalitar comunist în anii 1940-1949 din satul Onițcani”. Cea mai mare parte a lor acolo și-a găsit sfîrșitul. Au fost mulți! Un om al locului ne spune: „Pe bunelul meu și pe buna i-au luat de pe stradă, din fața casei, și i-au dus în Siberia. Așa era Ordinul lui Stalin, scris în limba rusă pe monument: «Să rămînă în Siberia pe vecie!» sau «Din ordinul lui Stalin vor fi deportați fără întoarcere»”. Nu există localitate care să nu fi plătit acest tribut de oameni, de familii dislocate. În fiecare duminică și de sărbători numele lor e pomenit în biserici, ca un remember pentru ceea ce

nu trebuie să se mai repete. Înainte de toate, elitele locale – preotul și învățătorul – trebuiau deportate, după vechiul principiu distrugător: ia-le sau ucide-le conducătorul și turma se va risipi. Deodată cu ei au fost deportați și oamenii cu o stare materială mai bună. În casele și gospodăriile lor au fost aduși *culaci*, oameni străini de pământ, de neam, de limbă, oameni fără milă, cruzi, fără rădăcini. Cei cărora nu le-au rămas oasele în *siberii*, au fost nevoiți să ia totul de la capăt, să-și încropească gospodărie, să-și ridice casă. Era cea de a doua batjocorire la care erau supuși, așa cum tulburător povestește Anița Nandriș-Cudla în cartea sa de memorii *20 de ani în Siberia*.

La doar doi kilometri de Onițcani e comuna Boșcana, localitate cu 3500 de suflete, dintre care mulți plecați la muncă în Italia și Spania, două grădinițe, un liceu cu 34 de cadre didactice și 403 elevi. O parte dintre elevii liceului au fost în România, în ediții ale taberei „Acasă la noi”. Aici Primăria și cercul cultural al ASTREI au organizat o întâlnire cu doi dintre fiii satului, victime ale regimului totalitar comunist. Ștefan Bulhac, om trecut de nouăzeci și doi de ani, povestește în sala de festivități a Liceului „Mihail Stratulat”, în fața elevilor, scene greu de imaginat și cu atât mai mult de îndurate din anii grei de după ruperea Moldovei de Țara-Mamă. „Eu m-am despărțit de dumneavoastră din 1944. Am fost în România în multe locuri, și tot nu pot uita locurile, cu lume multă și frumoasă. Îmi pare rău că ne-am despărțit. Aș vrea să mă mai întâlnesc o dată cu locurile, cu oamenii pe care i-am cunoscut...”. Povestea lui e ea însăși o carte de memorii, ca atâtea altele care n-au fost scrise și, poate, nu vor fi scrise niciodată. Cutremurat de cele auzite, te întrebi ce forță miraculoasă i-a ajutat pe acești oameni să rămână în viață! Comuna e condusă de un primar tânăr, Anatolie Vîntu, primar din noua generație, dublu licențiat în Filologie și Drept. Om energic, curajos și vrednic, ne vorbește într-o limbă românească curată ca lacrima, „în verbul nostru matern”, despre cum așează lucrurile în firescul lor, despre dezideratul său de a conserva și promova valorile naționale, despre dezacordul ferm față de tentativele de mutilare a ființei naționale, despre adoptarea normelor de viață europene, moderne și procesul de integrare europeană. Un om modern, un om al timpului său. Chiar în anul vizitei noastre, în urma adoptării noului nomenclator al străzilor,

le-a schimbat denumirile, dându-le numele unor personalități emblematice din istoria și cultura românească, în locul celor străine de neam: Unirii, Tricolorul, Mihai Eminescu, George Enescu, Ion Creangă, Alexei Mateevici, Ștefan cel Mare, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir..., „ca să apropiem malurile care încă ne mai despart”. Urmează solemnitatea de conferire a titlului de Cetățean de Onoare al comunei Boșcana. Întreaga sală se ridică în picioare. Sunt onorați cu acest titlu Ștefan Bulhac și Alexandru Cazacu. Primarul citește, pentru fiecare în parte, conținutul Diplomei: „În semn de aleasă prețuire pentru meritele sale de o autentică valoare civică, națională, general-umană, ce dau prestigiu comunității sale de baștină”. Sala aplaudă și oferă buchete de flori sărbătoriților. Alexandru Cazacu are 80 de ani. În tinerețe a fost tîmplar și zidar. A pătimit trei ani în Siberia și alți șase ca deținut politic. „Eu nu am știut că atîția ani am tras”, spune omul emoționat. În ciuda vitregiei vremurilor, a adunat lucruri și unelte vechi pe care le-a expus acasă la el în *Muzeul țaranului român*. Act de mare curaj, atîta vreme cît atributul *român, românesc* era considerat tabu. Ca să înțelegi astfel de acte de curaj trebuie să fi trăit acolo, față în față cu un imperiu, să ai curajul să-l înfrunți, să te lupți cu turcul din afară, dar și cu „turcul dinlăuntru”, cum zicea poetul Tudor Arghezi. Timpurile sunt grele și astăzi, cîtă vreme mai sunt chiar profesori de istorie care consideră actul Marii Uniri din 1918 o mare greșeală. Să te lupți în numele unui adevăr istoric, susținut de glasul sîngelui! „Și din mormînt voi spune adevărul”, se aude dincolo de viață vocea poetului Grigore Vieru.

„Eminescu să ne apere”

15 iunie 2014. Periplu cultural aureolat de geniul eminescian. La Orheiul Nou, în fața Gimnaziului „Mihai Eminescu”, are loc festivitatea de dezvelire a bustului în bronz al poetului, operă a sculptorului ieșean Mircea Ștefănescu. Lucrări similare de același sculptor au fost dezvelite și în localitățile Ștefan Vodă și Feștelita. Impresionantă festivitate, cu lume multă venită din despărțămintele și cercurile ASTREI din România, din Republica Moldova (Edineț, Criuleni, Măgdăcești, Onițcani, Boșcana, Anenii Noi, Chișinău, Cahul, Grigoriopol – Doroțcaia, Ialoveni, Selemet, Strășeni, Cantemir, Ermoclia, Hîncești, Feștelita), din Ucraina și Valea

Timocului din Serbia. Moment încărcat de multă simțire românească, ce ne aduce aminte, ca un arc peste timp, de dezvelirea bustului lui Mihai Eminescu la Sînicolaul Mare, în extremitatea vestică a României Mari, după Marea Unire, în anul 1925. Prezent la manifestările de atunci, poetul Octavian Goga, ministru în acea vreme, se adresa astfel mulțimii: „O graniță se păzește sau cu un corp de armată, sau cu statuia unui poet legată de inimile tuturor. Ați ales pe cea mai tare, ați ales pe poet, cum v-au povățuit impulsurile firii unui popor de artiști”. După 109 ani, Sînicolaul Mare – Orheiul Nou, două extremități de Țară străjuite de geniul eminescian: Eminescu să ne apere!

Din impulsuri ale inimii și după puteri, conștiințe curat românești din Republica Moldova dezvelesc plăci memoriale și busturi, editează cărți și reviste, într-un efort de recuperare a istoriei și a identității naționale. Procesul e greu și complicat. După perioada romantică a *podurilor de flori*, s-a trecut la *poduri* durabile, concrete. Peste cinci mii de tineri moldoveni primesc anual burse de studii în România. S-au deschis biblioteci cu carte românească, cu sprijin din țară, într-un context în care cartea și revistele în limba rusă sunt mult mai multe și mai ieftine. De peste douăzeci de ani, Despărțământul Iași al ASTREI a organizat, anual, ediții ale Taberei de cultură și civilizație românească „Acasă la noi” în mai multe locuri din România, ca tinerii români din Republica Moldova, dar și din Ucraina, Bulgaria, Serbia, Macedonia, să-și cunoască Țara-Mamă. De asemenea, a inițiat activități de popularizare și răspîndire a culturii naționale în cadrul comunităților românești din jurul României (itinerarii folclorice, itinerarii culturale, Școala europeană de vară „ASTRA”, concursuri și expoziții tematice pentru copii, adolescenți și tineri, tabere de pictură, activități științifice și academice, o bogată activitate publicistică – „Revista română”, „Surîsul”. Supliment umoristic al „Revistei române”, „Chronos. Revistă de istorie”, „Constelații ieșene” etc. Cartea-document – *O istorie vie. Cartea ASTREI ieșene*, realizată la împlinirea a douăzeci de ani de la constituirea Despărțământului Iași al ASTREI, redă sintetic o activitate bogată, diversă, plină de dragoste, dar și de curaj, în spiritul idealurilor formulate de ASTRA în chiar anul constituirii sale, în 1861.

15 martie 2015. Despărțământul Ialoveni al ASTREI, condus de prof. Vera Bălan, directoarea

Liceului teoretic „Petre Ștefănuță”, aniversează împlinirea a cinci ani de la constituire. La intrarea în Liceu, câteva perechi de elevi, îmbrăcați în costume populare, întâmpină oaspeții, după datină, cu un colac de grâu frumos și sare, dar mai ales cu surîsul contaminant al vârstei lor de tineri bucuroși de oaspeți. Puțin mai târziu, i-am văzut pe scenă din sala festivă în spectacolul-evocare închinat poetului Grigore Vieru și cântăreței de operă, soprana Maria Bieșu, „vocea de aur a Basarabiei”, prima doamnă a Teatrului de Operă și Balet din Chișinău. În sală sunt prezenți reprezentanți ai cercurilor și despărțământelor ASTREI din zonă. Sala cântă și recită dimpreună cu artiștii, atât de mult poezia lui Grigore Vieru ori cîntecele Doinei și lui Ion Aldea Teodorovici au devenit bucurie solară și rugăciuni în nădejde. Poezia și cîntecul – ziditoare de limbă. Conducătorii cercurilor și despărțământelor prezintă scurte rapoarte despre activitatea lor, cel mai adesea îngreunată de o opoziție vehementă. Vorbesc despre zidul de piatră pe care cei străini ori înstrăinați de neam îl ridică în fața lor, refuzînd starea naturală a lucrurilor, chiar dacă procesul este ireversibil. Oficiali care refuză – sub amenințări, umilințe, intimidări și șantaj – dezvelirea de plăci memoriale și monumente, editarea de ziare și reviste, sau interzic școlilor vizite la obiective culturale și turistice cu reverberații adînci în istoria noastră. Ca să te angajezi într-o astfel de luptă inegală îți trebuie curaj, mult curaj și îndrîjire, indiferent de consecințe în plan personal. Acești oameni ai curajului absolut, neînfrițați, au de partea lor doar credința puternică în idealurile sfinte pe care se întemeiază ființa noastră națională. Ascult mărturisiri impresionante, probe de curaj individual într-o luptă inegală cu cei ce se încapățînează să țină timpul și istoria în loc. Directorul Liceului „Lucian Blaga” din Tiraspol, profesorul de istorie Ion Iovcev, are vocație de martir. Scuiptat, amenințat sub pretextul unor înscenări, umilit, șantajat, cu școala închisă, devastată, curtea transformată în depozit de mașini vechi, astfel ca elevii să nu se poată juca în pauze, mai are puterea să păstreze *Tricolorul* în fiecare sală de clasă și să lupte ca limba română să nu moară. Din 1992 duce carte românească cu rucsacul de la Chișinău pentru elevii liceului. E ceea ce făcea Badea Cîrțan, într-o provincie înstrăinată de Țară, Transilvania, ducînd în desagi, peste munți, carte românească de la frații din Țara Românească. Destine peste timp ce revin obsedant în istoria noas-

tră. Impresionat de curajul nemărginit al profesorului Iovcev, poetul Ioan Alexandru, într-o vizită la Tiraspol, a îngenucheat, a sărutat pământul și a spus, plin de uimire, „sunteți martirii neamului” și-i îndemna: „oricât veți fi de umiliți, să țineți candela aprinsă”. Mă înclin în fața acestor oameni care mai au energia să zîmbească și puterea infinită să reziste și să spere. Din ce se alimentează curajul lor? Din porunca ce vine din *limba mamei*: „Ține-te de neam!”. Sunt fapte de demnitate, ridicate ca o redută în fața tentativelor de ștergere a identității naționale. Ei sunt cei care nu lasă *limba* să moară. Prezența ASTREI astăzi în Republica Moldova reproduce parcursul istoric de jertfă și avatari al Asociațiunii în Transilvania, Basarabia, Banat, Dobrogea.

Areta Moșu – profesoara cu inima cît o Țară întregă

E greu de spus cît din trezirea simțămîntului românesc din Republica Moldova se datorează unei femei, profesoara Areta Moșu, președintele Despărțămîntului Iași al ASTREI, descendentă din părinți din stînga Prutului. Ceea ce a făcut și con-

tinuă să facă această femeie depășește cu mult puterea unei instituții. Ea însăși este o instituție, eficientă, ce acționează simplu, direct, prin viu grai, prin dans, prin cîntec, prin manifestări cultural-științifice și academice la care antrenează profesori, instituții academice, licee, școli, reprezentanțe diplomatice. O infinită tenacitate și putere de a aduna oameni sub semnul *Limbii Române*, unind inimi, ajutîndu-le să se întîlnească și să se cunoască. Am însoțit-o în cîteva din numeroasele sale *drumuri ale Limbii Române*, în Republica Moldova, pe Valea Timocului, în Bulgaria și Serbia, luptîndu-se de una singură cu puteri nevăzute, dar prezente. O constituție firavă și cu o stare a sănătății șubrezită de sutele de drumuri făcute vreme de peste două decenii, în numele crezului ei patriotic. E iubită de cei cărora li se adresează și pentru care se luptă, de la care i-a venit și supranumele, atît de meritat – „Mama tuturor românilor din jurul României”. E singurul omagiu și singura mulțumire pe care le-a primit cu bucurie, chiar dacă neodihna sa pentru destinul *Limbii Române*, acolo unde e contestată sau interzisă, e plătită cu prețul sănătății sale.

